

Список використаної літератури

1. Брэбан Г. Французское административное право / Брэбан Г. ; под ред. С. В. Ботова. – М. : Прогресс, 1988. – 488 с.
2. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики / [за заг. ред. В. Б. Авер'янова]. – К. : Факт, 2003. – 384 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2009. – 1736 с.
4. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : [навч. посіб.] / Стеценко С. Г. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.
5. Про міліцію : закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
6. Конопльов В. В. Організаційно-правовий механізм підготовки та прийняття управлінських рішень в адміністративній діяльності органів внутрішніх справ : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Конопльов В'ячеслав В'ячеславович. – Х., 2006. – 413 с.
7. Залюбовська І. К. Державний контроль за виданням нормативно-правових актів управління як засіб забезпечення законності в сфері державного управління / І. К. Залюбовська // Держава і право. – 2004. – № 24. – С. 226–230.
8. Новоселов В. И. Законность актов органов управления / Новоселов В. И. – М. : Юрид. лит., 1968. – 108 с.
9. Про Загальне положення про юридичну службу міністерства, іншого центрального органу виконавчої влади, державного підприємства, установи, організації : постанова Кабінету Міністрів України від 27 серп. 1995 р. № 690 // ЗПУ України. – 1996. – № 1. – Ст. 20.
10. Про організацію діяльності Управління юридичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України та підрозділів юридичного забезпечення органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 21 берез. 2008 р. № 123.
11. Про затвердження Положення про державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів виконавчої влади [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 1992 р. № 731. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=731-92-%EF>.

Надійшла до редколегії 13.09.2010

ПЧЕЛИН В. Б. ПЕРЕСМОТР АДМИНИСТРАТИВНЫХ АКТОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ В ПОРЯДКЕ КОНТРОЛЯ

Раскрыто содержание процедуры пересмотра административных актов органов внутренних дел, освещены основные проблемы, связанные с такой процедурой. Обобщены основные точки зрения по этому вопросу, проблемные места в законодательстве и возможные пути их решения.

PCHELIN V. REVISION OF ADMINISTRATIVE ACTS OF ORGANS OF INTERNAL AFFAIRS IN ORDER CONTROL

The procedures for review of administrative acts of organs of internal affairs are revealed, the key challenges associated with this procedure are summarized. The main points of view on this issue, problem areas in the law and possible solutions are generalized.

УДК 342.9-057.36

О. С. ПОЛЯКОВА,

здобувач

Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ НИМИ СВОЄЇ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто питання адміністративної відповідальності військовослужбовців. Проаналізовано чинне адміністративне законодавство України з метою розширення переліку обставин, що виключали б адміністративну відповідальність військовослужбовців. Запропоновано доповнити ч. 4 ст. 15 КУпАП переліком обставин, притаманним тільки діяльності військовослужбовців.

Продовження реформування Збройних Сил України, вдосконалення чинного адміністративного законодавства, а також поширеність адмі-

ністративних проступків, їх структура, причини і динаміка зумовлюють необхідність предметного дослідження інституту адміністративної

відповідальності, зокрема специфіки відповідальності військовослужбовців.

Теоретичні розробки в цьому напрямі з'явилися порівняно недавно і не стосувалися питань запобігання адміністративним правопорушенням серед військовослужбовців. На сьогодні такі дослідження потрібні, оскільки комплекс профілактичних заходів повинен відповідати об'єктам профілактичного впливу і враховувати специфіку середовища застосування. Специфічність військових правовідносин, на жаль, до теперішнього часу системно не вивчалася.

Загальні теоретичні і практичні положення, що стосуються адміністративної відповідальності і порядку її реалізації, відображені у працях Д. М. Бахраха, І. П. Голосніченка, М. І. Єропкина, Л. В. Ковалю, Б. М. Лазарева, І. В. Мартянова, Ю. С. Рябова, А. П. Шергіна, О. М. Якуби та інших науковців. Ці роботи стали теоретичним підґрунтям кодифікації адміністративного права, проведеної у 80-х роках ХХ ст. Проте інститут адміністративної відповідальності потребує подальшого реформування, що зумовлюється проведенням в Україні адміністративно-правової реформи.

Дослідження, що стосуються специфіки правового статусу військовослужбовців у сфері управлінської діяльності, проводили такі вчені, як М. В. Артамонов, М. В. Белоконев, М. І. Кузнецов, О. Є. Луньов, В. В. Чумак, В. О. Шамрай. Розроблені ними положення мають побічне значення для з'ясування особливого статусу військовослужбовців як суб'єктів адміністративної відповідальності, оскільки були сформульовані при вирішенні інших завдань і за інших часів.

На сьогодні чинне адміністративне законодавство України не передбачає інших обставин, крім крайньої необхідності, необхідної оборони і неосудності, що виключали б адміністративну відповідальність. Однак деякі фахівці з адміністративного права пропонують розширити перелік таких обставин, що, наш погляд, є доцільним і корисним.

Потреба в удосконаленні норм чинного адміністративного законодавства, що регулюють відповідальність військовослужбовців за вчинення адміністративних проступків, а також відсутність належного предметного дослідження даної проблеми обумовлюють актуальність даної статті.

У сучасних умовах зростає значення діяльності окремих громадян щодо забезпечення своєї безпеки та безпеки інших осіб, а також

державного і громадського порядку, охорони власності, встановленого порядку управління. Закріплюючи цю діяльність у правових нормах, законодавець створює необхідні юридичні гарантії, які забезпечують охорону громадян від безпідставного накладання адміністративних стягнень за вчинення діянь, що зовні хоч і підпадають під ознаки адміністративних правопорушень, але не мають суспільно шкідливого характеру і не є протиправними.

Важливо, що інститути необхідної оборони, крайньої необхідності і затримання порушника мають стимулююче значення у сфері адміністративно-правового регулювання, за їх допомогою активізується участь громадян у запобіганні адміністративній деліктності [1, с. 24]. Активні дії окремих громадян є дієвим засобом боротьби з різними правопорушеннями, одним зі способів захисту особистості та її прав від суспільно небезпечних посягань, а також важливою формою забезпечення цивілізованого правопорядку. Військовослужбовці разом з іншими громадянами також користуються цими гарантіями. Адміністративне законодавство України не передбачає жодних винятків для військовослужбовців щодо обставин, що виключають адміністративну відповідальність. Стаття 17 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) говорить, що особа, яка діяла в стані крайньої необхідності, необхідної оборони або яка була в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності [2]. Ці самі обставини виділяють з-поміж тих, що виключають провадження у справі про адміністративні правопорушення. У статті 247 КУпАП встановлено, що провадження у справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю у випадку вчинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони, а також у стані неосудності [2].

Як і для більшості громадян, відмова військовослужбовця від дій у стані крайньої необхідності або необхідної оборони не призводить до правових наслідків. Однак дана категорія осіб має суттєву особливість, яка фактично означає виняток із загального правила.

Специфіка соціального та правового становища військовослужбовців при здійсненні ними своєї службової діяльності має державне значення. Оскільки на військовослужбовців покладено обов'язок відповідно до їх службового становища, виконуваних суспільних функцій або на інших підставах охороняти від суспільно небезпечних та інших посягань державні,

громадські або особисті інтереси (бойове чергування, патрулювання, вартова служба тощо), необхідна оборона і крайня необхідність буде не тільки певною гарантією, правом, а і юридичним обов'язком.

«Умови правомірності необхідної оборони для цих осіб такі самі, як і для всіх інших громадян, але відмова їх від зазначених дій буде розглядатися як службове або інше порушення, а в окремих випадках – як злочин» [3, с. 246]. Ці положення підтверджуються вимогами нормативних актів у галузі військового законодавства. Наприклад, п. 332 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України вказує: «Бойове чергування – це виконання бойового завдання. Бойове чергування здійснюється черговими силами і засобами, призначеними від військових частин». Пункт 338 указанного статуту передбачає обов'язок командирів чергових сил і засобів докладно знати обстановку, діяти сміливо й рішуче, брати на себе відповідальність за прийняті рішення, забезпечувати виконання бойового завдання [4, с. 144, 145].

Стаття 193 Статуту гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України зазначає, що начальник варти у разі пожежі повинен вжити заходів щодо гасіння пожежі, що виникла на об'єкті, який охороняють, або у вартовому приміщенні, і до рятування майна [5, с. 322]. Стаття 53 цього ж Статуту регламентує дії начальника патруля під час здійснення ним патрулювання. Він повинен «затримувати військовослужбовців, які порушують форму одягу, військову дисципліну, громадський порядок» [5, с. 283].

Зі змісту статей 18 і 19 КУпАП впливають певні умови правомірності дій особи в стані крайньої необхідності і необхідної оборони. Їх аналіз дозволяє зробити висновок про те, що здебільшого такі умови збігаються з аналогічними умовами правомірності крайньої необхідності і необхідної оборони за кримінальним правом.

У літературі, присвяченій питанням адміністративної відповідальності, як правило, наводять один приклад вчинення адміністративного правопорушення в стані крайньої необхідності – коли водій автомашини, доставляючи в медичний заклад людину, яка потребує медичної допомоги, значно перевищує при цьому швидкість. Як бачимо з цього прикладу, дії водія підпадають під ознаки складу правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 122 КУпАП, але адміністративній відповідальності він не підлягає в силу ст. 18 КУпАП.

Ще однією обставиною, що виключає застосування адміністративної відповідальності,

є стан неосудності особи, яка вчиняє певні протиправні проступки (ст. 17 КУпАП).

Згідно зі ст. 20 КУпАП, не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час учинення протиправної дії чи бездіяльності була в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану [2]. На думку С. Тараненка, «в адміністративно-правовій літературі майже не приділено уваги вивченню статті 20 КУпАП України, при визначенні якої застосовуються ті ж критерії, які передбачені при вчиненні злочину» [6, с. 88].

Так, Л. В. Коваль передбачає для стану неосудності два психологічні (у кримінальному праві – юридичні) критерії: а) нездатність усвідомлювати властивості і значення вчиненого діяння; б) нездатність керувати своїми вчинками; а також патологічний (медичний) критерій: душевна хвороба або душевний розлад [7, с. 43, 47]. Для визнання особи неосудною потрібно хоча б часткове поєднання психологічного (юридичного) і патологічного (медичного) критеріїв. Слід зазначити, що випадки, коли особа усвідомлює свої дії, але не може керувати ними (клептоманія, піроманія, морфійне голодування), зустрічаються не часто.

Спричинити стан неосудності може хронічна душевна хвороба, тимчасовий розлад душевної діяльності, слабоумство чи інший хворобливий стан. Стосовно такої категорії суб'єктів, як військовослужбовці, можливість виникнення стану неосудності при вчиненні ними адміністративних правопорушень зведена до мінімуму. Згідно з Положенням про військово-лікарську експертизу у Збройних Силах України, затвердженим наказом Міністра оборони України від 14 серпня 2008 р. № 402, військовослужбовці з відповідними розладами психіки і поведінки та хворобами нервової системи повинні визнаватися не придатними до військової служби [8]. Наявність такого факту вимагає додаткових адміністративно-правових засад, що регламентують механізм направлення на військово-лікарську комісію військовослужбовця, встановлення відповідних термінів обстеження та досить складну і тривалу процедуру звільнення з лав Збройних Сил України, у разі визнання військовослужбовця не придатним до військової служби.

Розмежувати патологічне сп'яніння і звичайне фізіологічне сп'яніння може судово-медична експертиза, що призначається відповідно

до вимог статей 251, 273 КУпАП.

Крім цього, існують випадки, коли особа вчинила адміністративне правопорушення в стані осудності, але під час провадження у справі захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними.

Наприклад, ч. 3 ст. 19 Кримінального кодексу (далі – КК) України встановлює, що «не підлягає покаранню особа, яка вчинила злочин у стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. До такої особи за рішенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню» [9, с. 10].

Адміністративне законодавство України таких положень не містить. Лише на теоретичному рівні вказується, що в разі якщо особа вчинила адміністративний проступок, але під час провадження у справі захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії і керувати ними, то в цьому випадку обов'язково має бути проведена психіатрична експертиза, за висновком якої повинно бути вирішене питання про застосування примусових заходів медичного характеру і якщо не закінчився термін давності – питання про притягнення особи до адміністративної відповідальності [10, с. 24].

На сьогодні чинне адміністративне законодавство України не передбачає інших обставин, окрім крайньої необхідності, необхідної оборони і неосудності, що виключали б адміністративну відповідальність. Однак деякі фахівці з адміністративного права пропонують розширити перелік таких обставин.

Так, С. Д. Князев пропонує доповнити перелік обставин, що виключають адміністративну відповідальність, такою обставиною, як затримання злочинця. Він переконаний, що «пряме закріплення цієї обставини в діючому законодавстві... великою мірою відповідає потребам забезпечення законності в правозастосовній діяльності» [11]. Урегулювання цього питання надзвичайно актуальне для Державної прикордонної служби України, особливо в питанні виконання обов'язків вартового на посту, у випадку затримання порушника як державного кордону, так і межі посту.

Очевидно, що в даному випадку також проводиться паралель із кримінальним правом. Стаття 38 КК України вказує: «Не визнаються злочинними дії потерпілого та інших осіб безпосередньо після вчинення посягання,

спрямовані на затримання особи, яка вчинила злочин, і доставлення її відповідним органам влади, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи» [9, с. 18].

В. М. Туманов зазначає, що в КУпАП серед обставин, які виключають адміністративну відповідальність, необхідно закріпити ризик. Така пропозиція викликана «специфічним правовим становищем підприємців, яке вони посідають у сфері державного управління» [12, с. 19–20]. Для Збройних Сил України це актуально у зв'язку з необхідністю здійснювати господарську діяльність для отримання додаткових коштів, відповідно до Закону України «Про господарську діяльність у Збройних силах України» [13].

У кримінальному праві ризик як обставину, що виключає злочинність діяння, розуміють ширше і не лише стосовно підприємницької діяльності [9, с. 9].

Особливу увагу слід звернути і на таку обставину, як виконання неправомірного, незаконного наказу. Особливої актуальності це питання набуло з прийняттям Конституції України, ст. 60 якої вказує, що ніхто не зобов'язаний виконувати явно злочинні розпорядження чи накази. За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність [10].

Із прийняттям цієї норми в українській армії фактично запроваджено принцип умовної обов'язковості (відносної покори) підлеглих наказові начальника. Стаття 6 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України зазначає: «Право командира – віддавати накази і розпорядження, а обов'язок підлеглого – їх виконувати, крім випадків віддання явно злочинного наказу чи розпорядження» [14].

Попри це, військова організація залишається таким утворенням, де відносини будуються на принципі єдиноначальності. Сутність цього принципу полягає в тому, що в руках начальника зосереджуються всі «нитки» керування порядком проходження військової служби, забезпечення можливості якнайефективніше керувати підлеглими [15, с. 3]. Крім того, єдиноначальність є засобом зміцнення військової дисципліни, що дозволяє командиру ефективно реалізувати свої рішення.

Єдиноначальність забезпечується підвищеним ступенем відповідальності військовослужбовців за невиконання наказу порівняно з іншими громадянами. Якщо, наприклад, невиконання наказу керівника підприємства робітником або службовцем викликає застосування заходів дисциплінарної відповідальності

за нормами трудового законодавства, то таке ж правопорушення, вчинене військовослужбовцем, вважається військовим злочином і карається за нормами кримінального закону [16, с. 224].

Так, згідно зі ст. 6 Дисциплінарного статуту Збройних Сил України, «у разі непокори чи опору підлеглого командир зобов'язаний для відновлення порядку вжити всіх передбачених законами й військовими статутами заходів примусу аж до арешту винного й притягнення його до кримінальної відповідальності» [14]. Стаття 402 КК України передбачає кримінальну відповідальність за непокору, тобто відкрити відмову від виконання наказу або інше умисне невиконання наказу. Стаття 403 КК України визнає злочином також невиконання наказу начальника, вчинене за відсутності ознак непокори, тобто відкритої заяви про небажання виконувати наказ і демонстративних дій, що свідчать про небажання підлеглого підкорятися наказу свого начальника. Санкції цих статей передбачають досить суворі покарання, а непокора, вчинена в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, визнається тяжким злочином [9, с. 195–196].

У літературі, присвяченій проблемам військового законодавства, згідно з принципом умовності виконання наказу пропонується передбачити відповідальність військовослужбовців за виконання незаконного наказу [17, с. 122–125], закріпити право військовослужбовців не виконувати наказ, відданий не в інтересах служби [18, с. 25].

Запропонована регламентація, на наш погляд, має дещо спрощений характер. Соціологічні дослідження свідчать, що 57 % військовослужбовців не задоволені службою і лише 6 % задоволені [19, с. 120]. В армію приходять щораз більше молоді з негативним минулим. За таких умов відмова від виконання наказу може призвести до непередбачуваних наслідків.

Слід погодитися з точкою зору І. Климова та В. Белоконева про те, що «поняття “наказ” охоплює як законні, так і незаконні вимоги начальника до підлеглого». Якщо ж наказ розцінювати лише як законні статутні вимоги, а незаконні наказом не вважати, на практиці це може призвести «до цілковитого хаосу, коли кожний підлеглий почне вирішувати, наказ чи не наказ отримав він від начальника» [15].

Історичний аналіз і світовий досвід у галузі військового законодавства свідчать, що військовослужбовцям заборонялося і забороняється в більшості випадків виконання лише явно злочинного наказу.

Військові артикули Петра I фактично перед-

бачали безумовний послух наказам командирів. Статут військово-кримінальний 1855 р. по суті, відображав положення, введені Петром I. У ст. 274 цього нормативно-правового акта царської Росії встановлювалося, що підлеглі на виконання відданих їм наказів повинні дотримуватися їх, не дозволяти собі їх змінювати під страхом покарання, навіть коли це і послужило б на користь [20, с. 133]. У примітці до цієї статті вказувалося, що в разі якщо підлеглий побачить що-небудь корисне для служби або для інтересів імператора, або відвернення шкоди і нещастя через невиконання наказу, то може про це повідомити своєму начальнику [20, с. 133].

Дисциплінарний статут 1869 р. у ст. 2 відповідальність за наслідки наказу покладав на начальника, який його віддав, крім випадків, встановлених у військових законах [21, с. 77]. Такі випадки передбачалися у ст. 69 Військового статуту про покарання, яка встановлювала, що в разі вчинення за наказом начальства діяння, яке суд визнав злочинним, підлеглі несуть відповідальність тільки тоді, коли вони перевищили відданий їм наказ або при виконанні наказу не могли не розуміти, що він спонукає порушити присягу і вірність службі, або вчинити явно злочинне діяння [22, с. 15].

Перші військові статuti радянського періоду рецептували положення царського військового законодавства. Так, Дисциплінарний статут Червоної Армії прямо вказував підлеглому не виконувати явно злочинний наказ і негайно доповідати про це по команді [23].

Перший Тимчасовий дисциплінарний статут Збройних Сил України 1991 р. відображав положення попереднього радянського військового законодавства і також зобов'язував підлеглих військовослужбовців беззаперечно виконувати будь-які накази своїх командирів чи начальників. На підставі положень Конституції України 1996 р. та здобутків у галузі військового законодавства в Дисциплінарному статуті Збройних Сил України 1999 р. закріплено принцип відносної покори, згідно з яким юридична відповідальність настає за віддання і виконання явно злочинного наказу [14]. Він був остаточно оформлений у КК України 2001 р., ч. 3 ст. 41 якого вказує, що не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка відмовилася виконувати явно злочинний наказ або розпорядження [9, с. 19].

Вказане нормативне регулювання цілком зрозуміле і отримало закріплення в діючому законодавстві деяких зарубіжних країн [23, с. 50]. Ступінь суспільної небезпечності злочинів настільки високий, що вони заподіюють або здатні

заподіяти охоронюваним правовідносинам суттєвої шкоди. Крім того, людина вже у віці 14 років здатна усвідомлювати злочинний характер деяких діянь. Саме тому навіть виконання наказу, який є явно злочинним, не може виправдовувати особу.

Явно злочинними розпорядженнями чи наказами визнаються такі правові акти, «дія яких спрямована на вчинення злочину. При цьому особа, яка їх віддає, а також особа, яка їх виконує, повинні усвідомлювати злочинний характер цих правових актів» [24, с. 150]. Крім того, слід зазначити, що термін «наказ» існує лише в межах службових (військових) правовідносин і не поширюється, зокрема, на особисті стосунки між начальником та підлеглим [15, с. 3].

У теорії адміністративного права розробок щодо запобігання впливу особистих стосунків на належну поведінку військовослужбовців поки що не існує. Однак такі дослідження є реально необхідними. У складні ситуації потрапляють військові водії (зазвичай військовослужбовці строкової служби), коли начальники віддають накази, пов'язані з порушенням правил водіння чи експлуатації машин. Складність цієї ситуації полягає в тому, що в деяких випадках вони позбавлені свободи вибору варіантів поведінки, оскільки будь-який вибір за існуючих вимог нормативних актів є підставою для притягнення водія до відповідальності [15].

Наказ слід розглядати як суттєвий спонукальний чинник для вибору варіантів поведінки. Соціологічні дослідження серед військовослужбовців вказують на те, що 70 % офіцерів та курсантів не могли би знехтувати наказом за будь-яких обставин.

І. Климов і В. Белоконев зазначають, що питання про застосування юридичної відповідальності за виконання підлеглим незаконного наказу може порушуватися в таких випадках: виконання наказу підлеглим, поінформованим про протиправний характер цього наказу; виконання незаконного (злочинного) наказу особою, що сумнівається в його правомірності; виконання явно неправомірного наказу, але такого, що не має ознак злочину; виконання явно злочинного наказу [15, с. 3]. З урахуванням конституційних положень і положень діючого кримінального та адміністративного законодавства України можна дійти висновку, що особа у перших трьох вказаних випадках не підлягає юридичній відповідальності. Практичні працівники ставлять питання про подальше

розроблення термінів «злочинний наказ», «злочинне розпорядження», а не терміна «незаконний наказ» [25, с. 26].

Тому вважаємо, що виконання наказу, який навіть і є неправомірним, слід розглядати також як обставину, що виключає адміністративну відповідальність. Саме такий висновок випливає з положень діючого законодавства, вищевикладеного історичного аналізу та існуючої нормативної регламентації в окремих зарубіжних країнах.

Крім того, запропонована регламентація виключатиме випадки непокори у випадку пред'явлення законних вимог, оскільки буде усунуто можливість вибору – виконувати чи не виконувати наказ залежно від його оцінки з боку окремих військовослужбовців. Очевидно, за таких умов відповідальність за відданий наказ і його наслідки має покладатися на особу, яка його віддала, що і передбачено у ст. 36 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [4, с. 14] та ч. 5 ст. 41 КК України [9, с. 19].

Враховуючи вищевикладене і те, що адміністративні правопорушення за ступенем суспільної небезпечності значно відрізняються від злочинних діянь, можливий варіант, коли в адміністративному законодавстві буде закріплена окрема обставина, яка виключає адміністративну відповідальність саме такої категорії осіб, як військовослужбовці, у разі вчинення ними діяння, що підпадає під ознаки адміністративного проступку, на виконання незаконного, неправомірного наказу навіть у випадку, коли невідповідність певним нормативним актам була очевидною для виконавця-підлеглого. Ми вважаємо, що ця обставина має бути закріплена у ст. 15 КУпАП, яка спеціально присвячена питанням адміністративної відповідальності військовослужбовців. На підставі цього пропонується ч. 4 цієї статті викласти у такій редакції: «Військовослужбовці не підлягають адміністративній відповідальності у випадку вчинення діяння, що підпадає під ознаки адміністративного правопорушення на виконання наказу чи розпорядження».

Також вважаємо за доцільне встановити кримінальну відповідальність за віддання незаконного наказу, що створить механізм застосування правила, викладеного у ст. 36 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, і одночасно стане заходом профілактичного впливу на нестійких командирів чи начальників, схильних використовувати підлеглих у своїх інтересах.

Список використаної літератури

1. Остапенко О. І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку / О. І. Остапенко. – Л. : Львів. ін-т внутр. справ при Укр. акад. внутр. справ, 1995. – 312 с.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : за станом на 15 берез. 2008 р. – Х. : Одіс-сей, 2008. – 296 с.
3. Юридический энциклопедический словарь / гл. ред. А. Я. Сухарев. – 2-е изд., доп. – М. : Сов. энцикл., 1987. – 527 с.
4. Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : затв. законом України від 24 берез. 1999 р. № 548-XIV // Військові статuti Збройних Сил України. – К. : Атіка, 2006. – 432 с.
5. Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : затв. законом України від 24 берез. 1999 р. № 550-XIV // Військові статuti Збройних Сил України. – К. : Атіка, 2006. – 432 с.
6. Тараненко С. Щодо поняття неосудності в адміністративному праві / С. Тараненко // Право України. – 1998. – № 6. – С. 88–89.
7. Кодекс Украинской ССР об административных правонарушениях : науч.-практ. коммент. / [В. С. Анджиевский, Э. Г. Герасименко, Е. В. Додин и др.]. – Киев : Украина, 1991. – 623 с.
8. Положення про військово-лікарську експертизу у Збройних Силах України [Електронний ресурс] : затв. наказом Міністра оборони України від 14 серп. 2008 р. № 402. – Режим доступу: <http://www.infodisk.com.ua>.
9. Кримінальний кодекс України : за станом на 15 берез. 2008 р. – Х. : Одіссей, 2008. – 272 с.
10. Лазарев Б. Административная ответственность / Б. Лазарев. – М. : Моск. рабочий, 1985. – 77 с.
11. Князев С. Д. Обстоятельства, исключющие административную ответственность / С. Д. Князев // Правоведение. – 1990. – № 6. – С. 97–99.
12. Туманов В. М. Административная ответственность предпринимателя : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук. : спец. 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право» / В. М. Туманов. – Одесса, 1993. – 20 с.
13. Про господарську діяльність у Збройних Силах України [Електронний ресурс] : закон України від 21 верес. 1999 р. № 1076-XIV. – Режим доступу: <http://www.infodisk.com.ua>.
14. Дисциплінарний статут Збройних Сил України : затв. законом України від 24 берез. 1999 р. № 551-XIV // Військові статuti Збройних Сил України. – К. : Атіка, 2006. – 432 с.
15. Климов І. В яких випадках наказ командира вважається незаконним? / І. Климов, В. Белоконев // Народна армія. – 1997. – 24 верес.
16. Военное право : учебник / под ред. А. Г. Горного. – М. : Воениздат, 1984. – 334 с.
17. Чумак В. В. Законодавче регулювання підстав дисциплінарної відповідальності військовослужбовців (науково-теоретичний та прикладний аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 20.02.03 / В. В. Чумак. – Хмельницький, 1998. – 204 с.
18. Білоусов Ю. В. До питання про способи захисту прав військовослужбовців від неправомірного наказу / Ю. В. Білоусов // Адвокат. – 1998. – № 4. – С. 23–25.
19. Афонін Е. А. Становлення Збройних сил України: соціальні та соціально-психологічні проблеми / Е. А. Афонін. – К. : Интерграфік, 1994. – 304 с.
20. Уставъ военноуголовный // Сводъ военных постановлений. – Ч. 5. – Кн. 1. О преступлениях и наказаниях. – СПб. : Тип. II-го отдѣления Собственной Е. И. В. канцелярии, 1855.
21. Уставъ дисциплинарный // Сводъ военных постановлений 1869 года. – Ч. 6. – Кн. 23. – Изд. 3-е (по 1 окт. 1900 г.). – СПб. : Гос. тип., 1900.
22. Воинский уставъ о наказаниях // Сводъ военных постановлений 1869 года. – Ч. 6. – Кн. 22. – Изд. 3-е (по 1 окт. 1900 г.). – СПб. : Гос. тип., 1900.
23. Артамонов Н. В. Проблемы правового статуса военнослужащих в СССР / Н. В. Артамонов, Г. В. Орлов // Советское государство и право. – 1990. – № 11. – С. 47–51.
24. Науково-практичний коментар до Конституції України. – К. : Ін Юре, 2003. – 584 с.
25. Волков О. Ф. Коментар на статтю В. В. Верццоха «Закон і армійський наказ» / О. Ф. Волков // Адвокат. – 1997. – № 1. – С. 26.

Надійшла до редколегії 12.10.2010

ПОЛЯКОВА О. С. ОСОБЕННОСТИ АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ ПРИ ИСПОЛНЕНИИ ИМИ СВОЕЙ СЛУЖЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассмотрены вопросы административной ответственности военнослужащих. Проанализировано действующее административное законодательство с целью расширения перечня обстоятельств, исключющих административную ответственность военнослужащих. Предложено дополнить ч. 4 ст. 15 КУпАП перечнем обстоятельств, присущих только деятельности военнослужащих.

POLYAKOVA O. PECULIARITIES OF ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF MILITARY SERVICEMEN'S RESPONSIBILITY IN THEIR OFFICIAL ACTIVITY

The questions about administrative responsibility of military servicemen are viewed. Current administrative legislation is analyzed with the purpose to extend the list of circumstances that eliminate administrative responsibility of military servicemen. It is suggested to complete the ch. 4 of st. 15 of KUpAP by a list of circumstances, that inherent only for military servicemen.